

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДЕФІНІЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

ANALYSIS OF BASIC DEFINITIONS OF SPECIALISTS' IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORT PROFESSIONAL PREPARATION

УДК 378:796.071.4

Романчук О.В.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри української
та іноземних мов
Львівського державного
університету фізичної культури

Проценко У.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри української
та іноземних мов
Львівського державного
університету фізичної культури

У статті здійснено аналіз базових понять дослідження професійної підготовки фахівців із фізичного виховання і спорту. Установлено, що окремі науковці ототожнюють професійну підготовку і професійну освіту, доведено, що кожне із цих понять має специфічні ознаки, оскільки професійна освіта – це процес і результат професійного розвитку особистості засобами наукового, організаційного, професійного навчання і виховання на основі професійних освітніх програм.

Ключові слова: професія, кваліфікація, спеціальність, фахівець, освіта, підготовка.

В статье осуществлен анализ базовых понятий исследования профессиональной подготовки специалистов по физическому воспитанию и спорту. Установлено, что отдельные ученые отождествляют профессиональную подготовку и профессиональное образование, доказано, что каждое из этих понятий имеет специфические признаки, поскольку профессиональное образо-

вание – это процесс и результат профессионального развития личности средствами научного, организационного, профессионального обучения и воспитания на основе профессиональных образовательных программ.

Ключевые слова: профессия, квалификация, специальность, специалист, образование.

The article analyzes the basic concepts of specialists' professional training in physical education and sport. It has been established that individual scientists identify professional training and professional education and prove that each of these concepts has specific features, since professional education is a process and the result of professional development of the individual through scientific, organizational and professional means on the basis of professional educational programs.

Key words: profession, qualification, specialty, specialist, education, preparedness.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Фізичне та духовне збагачення особистості – одне з важливих питань, над яким працює філософсько-педагогічна думка в нових соціально-економічних умовах суспільного життя України. Формування фізичної культури, спрямованої на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування особистості, неможливе без підготовки висококваліфікованих фахівців із фізичної виховання та спорту.

Першочерговим завданням сучасної вищої школи є підвищення якості підготовки фахівців, здатних до активної творчої діяльності в різних сферах суспільного і громадського життя. Прискорення темпів розвитку науки і культури, швидка зміна характеру і поява нових видів діяльності, властивих роботі сучасного фахівця, вимагають від нього постійного професійного зростання та самовдосконалення. Сьогодні вища школа, виходячи з потреб і вимог часу, повинна не лише закласти міцний фундамент знань, але і навчити студентів самостійно їх поповнювати й оновлювати.

Серед загальнодержавних цінностей, що визначають соціально-економічну політику цивілізованих держав, пріоритет здоров'я і здорового способу життя не викликає жодного сумніву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні й методичні засади професійної підготовки фахівців фізичної культури досить ґрунтовно висвітлені в наукових розвідках дослідників, серед яких Б. Ашмарин, О. Вацеба, Л. Волков, Ю. Железняк, В. Завацький, Т. Круцевич, Г. Максименко,

М. Пантюк, Н. Пешкова, О. Солтик, О. Тимошенко, С. Філь, А. Цьось, Б. Шиян, Ю. Шкретій та ін.

Потреба усвідомлення цілісного процесу професійної підготовки фахівців фізичного виховання і спорту, головних його суперечностей, їхніх причин потребує осмислення накопиченого досвіду в контексті його прогресивних тенденцій, національних особливостей та істотних закономірностей.

Мета статті – розглядаючи проблему професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання, необхідно з'ясувати сутність таких понять, як «професія», «спеціальність», «кваліфікація» та «фахівець».

Виклад основного матеріалу. Одразу зазначимо, що тлумачні словники української мови ототожнюють поняття «професія» і «фах». Так, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за редакцією В. Бусела подається таке трактування поняття «фах»:

«1. Вид заняття, трудової діяльності, що вимагає певної підготовки і є основним засобом до існування; професія.

2. Основна кваліфікація, спеціальність» [2, с. 1530].

У «Словнику із професійної освіти» поняття «професія» подається більш розгорнуто і трактується як «вид трудової діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних теоретичних знань та практичних навичок, набутих у результаті фахової підготовки, досвіду роботи» [18, с. 276].

Е. Калицький подає більш узагальнене визначення цього поняття. Зокрема, автор переконаний, що професія – це історично і культурно

зумовлене суспільне явище, яке об'єктивно визначається досягнутим рівнем розподілу праці. Це набутий у процесі навчання і виховання, орієнтований на суспільний розподіл праці комплекс систематичних знань, умінь і навичок, здібностей і переконань людини, який є передумовою до виконання кваліфікованої праці в матеріальному і нематеріальному виробництві. Професія набувається у формі систематизованого навчання, удосконалюється шляхом підвищення кваліфікації і виробничого досвіду, визнається шляхом атестації і закріплюється державним сертифікатом. Вона є способом вираження людської сутності і засобом задоволення її матеріальних і культурних потреб. Діяльність людей вважається професійною, якщо:

- 1) включає інтелектуальні операції;
- 2) базується на наукових знаннях і навчанні (самоосвіта);
- 3) використовується із чітко визначеною соціальною метою і скерована на суспільний розвиток;
- 4) передбачає високий ступінь автономії як для людини, яка її виконує, так і для групи людей-представників даної професії;
- 5) наявний високий ступінь відповідальності за свої дії і судження всередині професійної автономії [8].

Однак нам більш імпонує визначення цього поняття науковцями М. Герциком, О. Вацебою, які розглядають *професію* як «своєрідну сукупність умінь, навичок, видів діяльності, особистих захоплень та зацікавлень людини, що служить джерелом заробітку, сприяє виявленню творчих здібностей і реалізації власних та суспільних устремлінь» [3, с. 84]. Погоджуємося також із Л. Сущенко, яка зазначає, що «професія визначає місце людини в соціальній структурі й є джерелом її духовного і матеріального благополуччя. Професія найчастіше пов'язана з освітою, колом інтересів, потребами, вона накладає відбиток на особу, її світогляд, поведінку тощо» [17, с. 45].

У науковій літературі поняття *спеціальність* трактується як спеціалізація діяльності за предметом праці. Зокрема, у педагогіці існує таке визначення цього поняття: конкретний, історично сформований вид трудової діяльності, який систематично виконується спеціалістом у руслі певної професії і дає йому засоби для існування [17, с. 545]. Натомість дослідники М. Герцик, О. Вацеба тлумачать *спеціальність* інакше – як «вузький, спеціалізований вид трудової діяльності в рамках конкретної професії, в якому людина досягла потрібного рівня підготовки, певної професійної майстерності, набула необхідного досвіду» [3, с. 84]. Науковці вважають, що це той вид діяльності, де фахівець набув додаткових, глибоких знань, умінь та практичних навичок. Нам близьке саме таке визначення поняття *спеціальність*, тому будемо його дотримуватися в нашому дослідженні.

На думку дослідників В. Маслова та Н. Зволинської, спеціальність у сфері фізичної культури та спорту це – «сукупність знань про фізичну культуру й людину, яка займається фізкультурно-спортивною діяльністю; досвід емоційно-ціннісних відношень; моральних норм; умінь передавати цінності фізичної культури – сукупність, достатню для продуктивного суспільного носія спортивного досвіду (фахівця) з іншою людиною (що навчається) з метою гармонізації її природних фізичних даних» [13, с. 8].

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка «кваліфікація» трактується як:

- «1) ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь, необхідних для виконання ним певного виду роботи. Залежно від кваліфікації працівника спеціальна кваліфікаційна комісія присвоює йому тарифний розряд згідно з тарифно-кваліфікаційними довідниками;
- 2) характеристика певного виду роботи, що встановлюється залежно від її складності, точності й відповідальності;
- 3) характеристика предмета, явища» [4, с. 158].

Традиційно, як уважають В. Маслов і Н. Зволинська, терміном «кваліфікація» у вищій освіті позначалася конкретна професія [13, с. 8]. Укладанні нового переліку спеціальностей пропонують називати кваліфікацією саме найменування освітнього рівня підготовки, яка реалізується за відповідною освітньо-професійною програмою: бакалавр, спеціаліст, магістр.

Значно ширше подається трактування поняття «кваліфікація» в енциклопедії «Педагогіка» (за ред. Є. Рапацевича). Зокрема, цей термін означає:

- «1) рівень розвитку здібностей працівника, який дозволяє йому виконувати трудові функції певного ступеня складності в конкретному виді діяльності, рівень професійної готовності до певного виду праці;
- 2) професію, спеціальність» [17, с. 230–231].

У цьому контексті Л. Сущенко пропонує використовувати разом із вищеобґрунтованими і термін «професійна кваліфікація», в який вкладає його традиційне розуміння – конкретизацію професії, спеціальності [17, с. 46].

На думку Ю. Нагірного, кваліфікація є «комплексною характеристикою якості праці фахівця, що зумовлюється його освітнім рівнем і фаховою підготовкою за певною спеціальністю» [12, с. 13]. Кваліфікації випускників вищих навчальних закладів, які засвідчені дипломами про вищу професійну освіту, забезпечують їм можливість здійснення різних видів професійної діяльності, визначених державним освітнім стандартом вищої професійної освіти в частині державних вимог до мінімуму освіти й рівня підготовки випускників.

Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти характеризує ступінь сформованості особистості, системи знань, умінь та навичок, який забезпечує

здатність особи до фахової діяльності відповідного рівня [12, с. 13].

Нам також близьке трактування Ю. Нагірним поняття «фахівець», якого дотримуватимемося в роботі. Відповідно до нього, фахівець – це особа, яка професійно володіє знаннями, інструментарієм та навичками певного роду діяльності відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня [12, с. 13].

На основі теоретичного аналізу робіт сучасних учених можемо констатувати, що є різні підходи до визначення поняття «професійна підготовка». Так, в «Енциклопедії професійної освіти» за загальною редакцією академіка С. Батишева «професійна підготовка» визначається як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи за обраною професією; процес повідомлення учнем відповідних знань і умінь [24, с. 390].

Як процес оволодіння знаннями, уміннями і навичками, що дозволяють виконувати роботу в певній області діяльності, трактує професійну підготовку автор енциклопедії «Педагогіка» Е. Рапацевич. Автор переконаний, що мета професійної підготовки полягає в прискореному набутті навичок, необхідних для виконання певної роботи або групи робіт, і не передбачає підвищення освітнього рівня учня. Залежно від кваліфікації розрізняють чотири основні рівні професійної підготовки, що вимагають відповідної професійної освіти: вищий, середній, початковий професійний і елементарний (підготовка робітників на курсах, шляхом бригадно-індивідуального навчання на виробництві тощо) [17, с. 482].

Окрема група визначень базується на ототожненні понять «професійна підготовка» і «професійна освіта».

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренко професійна підготовка розглядається як одно зі значень поняття «професійна освіта», яке він трактує як: «1) підготовку в навчальних закладах фахівців різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній із галузей народного господарства, науки, культури; 2) невід'ємну складову частину єдиної системи народної освіти; 3) сукупність знань, навичок і умінь, оволодіння якими дозволяє працювати фахівцем вищої, середньої кваліфікації або кваліфікованим робітником» [4, с. 274–275].

О. Павлик визначив професійну підготовку фахівців як складну психолого-педагогічну систему зі специфічним змістом, наявністю структурних елементів, формами стосунків, особливостями навчального процесу, специфічними для цієї спеціальності знаннями, уміннями і навичками [16, с. 4].

Аналогічне трактування терміна «професійна освіта» міститься в «Словнику із професійної освіти» за ред. Н. Ничкало, де професійну освіту розглядають як: «1) сукупність знань, навичок

і умінь, оволодіння якими дозволяє працювати фахівцем вищої і середньої кваліфікації; 2) підготовку в навчальних закладах фахівців для трудової діяльності в певній галузі народного господарства, науки, культури; 3) складову частину системи освіти» [18, с. 273].

На думку дослідника Т. Десятова, поняття «професійна підготовка» і «професійна освіта» не тотожні. Він вважає, що термін «професійна освіта» відрізняється від поняття «професійна підготовка» тим, що «професійна підготовка не супроводжується підвищенням загальноосвітнього рівня учнів, а здійснюється в цілях навчання виконання певного виду робіт» [5, с. 390]. Т. Десятов зауважує: «Ця відмінність з погляду результату навчання – навчання професійних знань, умінь і навичок». Учений вважає, що «професійна освіта є процесом і результатом оволодіння певним рівнем знань, умінь і навичок, норм і цінностей конкретної професії з одночасним формуванням загальної культури особи» [5, с. 390].

Не ототожнюють ці поняття й автори посібника «Загальна і професійна педагогіка» (за ред. В. Симоненко і М. Завзятих). В основу розмежування вони кладуть суб'єктів процесу підготовки фахівця. Професійна освіта – це процес і результат професійного розвитку особистості засобами наукового організаційного професійного навчання і виховання на основі професійних освітніх програм. А професійна підготовка – це система організаційних і педагогічних заходів, що забезпечують формування в особи професійної спрямованості знань, умінь, навичок і професійної готовності [15]. Отже, професійна освіта, на думку російських учених, – це прерогатива того, хто набуває професії, а професійна підготовка – педагогів професійної установи, що її навчає. Саме такий підхід нам імпонує найбільше.

Результатом професійної підготовки студента є його професійна готовність – інтеграційна особова риса й істотна передумова ефективності діяльності після закінчення ЗВО. Професійна готовність допомагає молодому фахівцеві успішно виконувати обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, зберігати самоконтроль і перебудуватися за появи непередбачених перешкод. Професійна готовність студента – вирішальна умова швидкої адаптації до умов праці, його подальшого професійного вдосконалення і підвищення кваліфікації. Як професійно важлива якість особи професійна готовність є складником психологічної освіти, що включає мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінний компоненти. Істотним компонентом професійної готовності є психологічна готовність як у вигляді стійких настанов, мотивів, рис, вдачі, так і у вигляді психічного стану. Обидва види готовності студента – професійна і психологічна – до праці

становлять єдність і взаємодіють у процесі його діяльності [17, с. 481].

З'ясувавши суть понять «професійна підготовка» і «професійна освіта», спробуємо дати визначення категорії «професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання».

С. Мальона зазначає, що визначення цього поняття має відповідати положенням низки нормативних документів, зокрема, Конституції України, законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фізичну культуру і спорт», «Про національну програму правової освіти населення», Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту в Україні [11, с. 108].

Тому відповідно до цих нормативних актів Л. Сущенко трактує поняття «професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання» як процес, що науково і методично відбиває обґрунтовані заходи вищих навчальних закладів, спрямованих на формування впродовж терміну навчання рівня професійної компетентності особи, достатнього для організації фізичного виховання різних верств населення регіону й успішної роботи в усій ланці спортивного руху з урахуванням сучасних вимог ринку праці» [21, с. 41].

Російські дослідники Е. Скриплева і Т. Скобликова переконані, що професійна підготовка фахівця з фізичної культури і спорту є складною, динамічною педагогічною системою, ефективність функціонування якої залежить від безлічі чинників, що проявляються на основі загальних закономірностей педагогічного процесу й управління ним [20]. Її головною метою є підготовка висококваліфікованих фахівців для всіх ланок системи фізичної культури і спорту на основі реального попиту на їхні послуги, здатність забезпечити якісний педагогічний супровід усього рофізкультурно-змаїття оздоровчих програм у різних освітніх установах та інших організаційних структурах фізичної культури і спорту [6].

Висновки. Тому узагальнення представлених вище визначень дозволило нам стверджувати, що професійна підготовка майбутніх фахівців із фізичної культури – це спеціально організований процес професійного розвитку фахівця, спрямований на формування впродовж терміну навчання у закладах вищої освіти рівня професійної компетентності особи, достатнього для виконання майбутніх професійних завдань, тобто досягнення професійної готовності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Бубнова М. Готовність майбутніх учителів математики до професійної діяльності. *Дидактика математики: проблеми і дослідження* : міжнародний збірник наукових робіт. Вип. 33. Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2010. С. 17–20.
- Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
- Герцик М., Вацеба О. Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання та спорт» : навчальний посібник. Львів : Українські технології, 2002. 232 с.
- Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
- Десятов Т. Сучасне наукове бачення неперервної професійної освіти : стратегія розвитку в масштабах геополітичних регіонів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2002. № 2. С. 9–23.
- Ершова Н. Професійно-личностное развитие студентов в условиях психолого-педагогического сопровождения в вузе физической культуры. *Теория и практика физической культуры*. 2005. № 9. С. 44–47.
- Забяко Ю. Професійна підготовка фахівців фізичної культури та спорту. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2013. № 2. С. 16–19.
- Калицкий Э. Трансформация профессионального образования в современном обществе. Минск : РИПО, 1997. 113 с.
- Колесник Н. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2007. 335 с.
- Куц О., Лапичак І. Нові технології та моделювання підготовки вчителів фізичної культури. *Молода спортивна наука України* : 36 наукових праць із галузі фізичної культури та спорту. Вип. 6: у 4 т. Львів : НВФ «Українські технології», 2002. Т. 2. С. 539–541.
- Мальона С. Право – специфічний засіб управління фізичною культурою і спортом. *Педагогіка, психологія та медично-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2006. № 4. С. 108–110.
- Моїсеєв С. Структурно-функціональна модель фізичної культури особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : збірник наукових праць. Вип. 10. Т. 1 / Інститут проблем виховання. Кам'янець-Подільський, 2007. С. 500–507.
- Маслов В., Зволинская Н. Многоуровневая структура физкультурного образования – очередной указ или особая общественная необходимость. *Теория и практика физической культуры*. 1994. № 12. С. 2–8.
- Нероба Є. Професійна підготовка інженерів-педагогів у вищих технічних навчальних закладах Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2003. 22 с.
- Общая и профессиональная педагогика: в 2 кн. / под. ред. В. Симоненко, М. Ретивых. Брянск : Изд-во Брянского государственного университета, 2003. Кн. 1. 174 с.
- Павлик О. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх перекладачів до використання офіційно-ділового мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2004. 20 с.
- Педагогіка : Большая современная энциклопедия / сост. Е. Рапацевич. Минск : Современное слово, 2005. 720 с.
- Професійна освіта : Словник : навчальний посібник / за ред. Н. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.

19. Семиченко В. Проблеми і пріоритети професійної підготовки. *Педагогічний дискурс* : збірник наукових праць. 2007. Вип. 1. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2007_01/semuchenko.pdf.

20. Скриплева Е., Скобликова Т. Профессиональная подготовка специалистов по физической культуре в современных условиях. *Ученые записки* : электронный научный журнал Курского государственного университета. URL: <http://scientific-notes.ru/index.php?page=6&new=7>.

21. Сущенко Л. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного

виховання та спорту у вищих навчальних закладах : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2003. 469 с.

22. Троцько Г. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ : Інститут ПППО, 1997. 54 с.

23. Фелинська З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Львів, 2006. 195 с.

24. Энциклопедия профессионального образования: в 3 т. / под ред. С. Батышева. Москва : АПО, 1999. Т. 2. 440 с.